

KULTURNI OBZORNIK

Govor akademika Rajka Nahtigala ob proslavi Kopitarjeve stoletnice na občnem zboru Slovenske akademije znanosti in umetnosti 11. avgusta

Dne 11. avgusta je bil občni zbor Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki ga je vodil predsednik dr. inž. Milan Vidmar. Ob tej priliki je bil podan obračun za lansko poslovno leto, ob enem pa tudi knjižni načrt za bližnjo bodočnost. Za to priliko je izšla v Nahtigalovi redakciji 1. knjiga II. dela Kopitarjevih spisov, v kratkem izide zbornik razprav I. razreda ter zbornik naravoslovnih razprav, posebej pa še knjiga akademika Hadžija iz biologije. Tiska se 2. knjiga Kopitarjevih spisov, pripravlja pa se Štebingerjeva Bibliografija za leta 1918—1943. S podporo Slovenske akademije je Glasbena Matica izdala tudi tri glasbena dela pokojnega akademika Gregorja Kreka. Glavni spored pa je predstavljal *proslava Kopitarjeve stoletnice*, za katero je imel akademik *Rajko Nahtigal* slavnostno predavanje, ki ga zaradi važnosti in celotne podobe Kopitarjeve prinašamo v celoti.

Slovenske akademije znanosti in umetnosti častna dolžnost je, ob stoletnici smrti dostojno se pokloniti spominu enega največjih slovenskih mož — Jerneja Kopitarja, na katerega more slovenski narod s ponosom pokazati, ki ga je blesteče predstavljaval v mednarodnem kulturnem svetu. Rojen 21. avgusta 1780. l. v Repnjah nad Skaručno od kmetskih staršev, katerim je po lastnih podatkih še devet let star pasel očetovo čredo, je po doržitvi ljubljanskih latinskih šol prišel

l. 1799. v hišo slavnega slovenskega mecenata barona Žige Zoisa, kjer je bil najprej domači učitelj njegovemu nečaku, nato pa do odhoda na Dunaj v začetku novembra 1808. l. osem let baronov tajnik, knjižničar in oskrbovatelj rudninske zbirke. Na Dunaju je poslušal na univerzi dve leti jus, a ga opustil, ker se mu je posečilo, da je postal cenzor za slovenske in grške knjige, 10. decembra 1810. leta pa tudi že skriptor znamenite dvorne biblioteke. L. 1814. mu je bila podeljena častna, toda odgovorna služba, da se napoti v Pariz in prevzame rokopise in knjige, ki so jih Francozi odnesli l. 1809. Nalogo je rešil v popolno zadovoljstvo. Ob tej priliki je krenil tudi v London in Oxford. Ze prej je potoval v Prago in Berlin ter se vračal čez Lipsko, Norimberk in Monakovo. Pozneje je bil dvakrat dalj časa v Italiji v Rimu in drugih italijanskih mestih, drugič zaradi ureditve stolice cerkvenoslovenskega jezika v rusinskem kolegiju v Rimu. Sicer pa je vsa ta potovanja združil z znanstvenim filološkim študijem, v Italiji starocerkvenoslovenskih in cerkvenoslovenskih spomenikov, kakor Assemanijevoga evangelistarja, Bolonjskega psalterja, Trojanske priče itd. V dvorni biblioteki je bil 1818. leta imenovan za četrtega, l. 1827. za drugega, l. 1844., 27. aprila, pa za prvega kustosa in dvornega svetnika. Ob smrti je bil član sedemnajstih akademij ali učeniških društev, med njimi petrograjske in berlinske akademije znanosti, Dunajske

tedaj še ni bilo, pač pa je bil med dvanajstimi, ki so l. 1837. predložili cesarju Ferdinandu prošnjo za ustanovitev akademije. Tudi na dunajski univerzi se bližji njegovo ime med prvimi odličniki na častni plošči filozofske fakultete. Ves neprenehoma goreč za razširitev svojega znanja, se je s svojim neumornim in naravnost polihistoriskim znanstvenim delom, počenši od člankov z letom 1806. in od klasične slovenske slovnice iz l. 1808., poleg Josipa Dobrovskega iz l. 1809. prve znanstvene slovenske slovnice sploh, pa do zadnjih spisov o Remskem cerkvenoslovenskem, glagolskocirilemskem evangeliju, tako imenovanem Texte du Sacre, povzpel vprav do viška evropske znanstvene znamenitosti, postal neke vrste znanstveno zarišeč obrata slavističnih in filoloških ved in prišel tako v stik z najrazličnejšimi znanstveniki in kulturnimi delavci, ki jih s svojo ogromno, skoraj nepregledno korespondenco z okoli 600 dopisniki ni le na vse mogoče načine znanstveno informiral in podpiral, jih živo vnel in priganjal k delu, ampak jim tudi dal mnogočlane pobude zanj, da ne govorim o naši ožji domovini, kjer ni bilo sveda poleg barona Zoisa nobenega vidnejšega kulturnega delavca, da ne bi bil znan ali si dopisoval z njim, temveč da omenim le najbolj znana imena iz mednarodnega sveta, kakor Čeha Josipa Dobrovskega, Slovaka Pavla Šafaříka, Poljaka Samuela Lindeja, Rusa Aleksandra Vostokova, Srba Vuka Karadžića in Nemca Jakoba Grimma, ki je Kopitarju nadel ime »monstrum scientiarum«. Od Vatroslava Jagića izdana korespondenca z Dobrovskim med l. 1808. in 1828. obsega 245 številčk na 626 straneh oktavnega formata, korespondenca z Jakobom Grimmom, ki jo je šele pred kratkim l. 1938. izdal pri Pruski akademiji berlinski slavist Maks Vasmer, pa med l. 1819. in 1834. 125 šte-

vilčk na 203 straneh. Zadnja izdaja poleg drugih, kakor n. pr. v V. letniku časopisa Südostforschungen l. 1940. in posebej izdana korespondenca s Karlom Rumyjem, na Slovaškem rojenim Nemcem, neki čas ravnateljem karlovaške srbske gimnazije, dokazuje še tudi, kako zanimanje za Kopitarja ne upada, ampak raste. Saj se njegove mnogovrstne zasluge ne omejujejo le na lastno znanstveno delo. Še večje so v njegovem žrtvovanju za delo drugih. Ze sodobniki in očitveci priprav in izida Josipa Dobrovskega epohalne cerkvenoslovenske slovnice »Institutiones linguae slavicae dialecti veteris« iz l. 1822. so vedeli, da bi ne bila brez Kopitarjevega priganjanja in sodelovanja nikdar izšla. On je tudi našel in vzbudil zlasti dva genialna učenca, ki bi brez njega ne bila postala, kar sta, Vuka Karadžića in Franca Miklošiča. Genialni ustvaritelj novodobnega narodnega srbskega književnega jezika in njega vzorne, fonetične pisave, Vuk Karadžić, je na Kopitarjevo pobudo dvignil zaklad srbskih narodnih, zlasti epskih pesmi, po Kopitarjevem trudu poznanih in slavni v vsem tedanjem kulturnem svetu; saj je Kopitar med drugim celo prevel in postal Goetheju ves prvi zvezek Vukove Pjesmarice iz l. 1814. Le po Kopitarjevih nasvetih in z njegovim sodelovanjem je izšel l. 1818. Vukov slovar srbskega narodnega jezika s slovnico, kakršnega ni bilo in do neke mere še sedaj ni v nobenem slovenskem jeziku: čisto narodni besedni zaklad, besede zaznamovane z važnimi srbskimi naglasi in tolmačene ne le latinski in nemški, kar je prispeval Kopitar, temveč pojasnjene tudi včasih celo z zelo obširnimi podatki in črticami iz narodnega življenja, tako da je vključen v slovar kar nekaj srbski narodopis. Vse to še je izvršilo po Kopitarjevem napotku. Očitno Kopitarjevi so taki pristavki, kakor n. pr. pod konj v

poмену priprave pri goslih za zapenjanje in napanjanje strun kot kobilica: »So auch krainisch kobilica.«

Kopitar je dalje pridobil in uvel v slavistiko in preko nje še v balkanistiko, to je učenje istosmernega razvoja strukture geografsko sosednih, etnično ne najbliže sorodnih balkanskih jezikov, Franca Miklošiča, kot stvaritelja vseh glavnih del slovenske filologije največjega slovenskega filologa, stvaritelja primerjalne slovnice slovenskih jezikov v štirih knjigah, od katerih nudita posebno dve, besedotvoritev in sintaksa, še danes neprekošeno gradivo, sestavitelja cerkvenoslovenskega in etimološkega slovarja slovenskih jezikov, od katerih obsega prvi še vedno nenadomeščen besedni zaklad iz cerkvenoslovenskih rokopišnih spomenikov v najširšem smislu besede, avtorja pregleda tvoritve osebnih in krajevnih imen itd., a balkanistiki so podlaga številne razprave, tičeče se balkanskih jezikov, albanščine, romunščine in novogrščine, poleg sveda bolgarščine i. dr. Miklošič je prišel jeseni l. 1838. kot mlad 25 leten mož z graške univerze na Dunaj z namero, da se posveti odvetniškemu poklicu. Na Kopitarja je imel priporočilno pismo poljskega grofa Vladislava Ostrovskega. Občevanje med obema Slovincema se je takoj razvilo in postalo vedno tesnejše, in dasi je Miklošič napravil l. 1840. juridični doktorat ter vstopil nato v odvetniško pisarno, je l. 1844. po lastnem priznanju na Kopitarjevo prigovarjanje opustil odvetništvo in zaprosil za skriptorsko mesto v dvorni biblioteki, kjer je bil Kopitar tedaj prvi kustos. Miklošič sam imenuje Kopitarja svojega učitelja. Navajal ga je med drugim, kakor vemo iz dopisa Grimmu, k študiju sanskrita, nazivajoč svojo dobo za predsanskrateko; moral ga pa je

(Nadaljevanje na 3. strani.)

še vedno gojili tiho nado, da se morša nekoč vrne. Resnici na ljubo moramo priznati, da se g. Ludvik proti komunizmu ni temperamentno zaganjal; spre-

(Nadaljevanje s 3. strani.)

kakor Grimma vzpodbujati tudi k študiju litavščine. Miklošičev prvi spis je bila l. 1844. ocena Boppove primerjalne gramatike v »Jahrbücher der Literatur«, in sicer v prvem četrletju, torej še pred Kopitarjevo smrtjo in z naslovom v živi pagini »Sanskrit und Slawisch«. Kopitarjev vpliv ni viden le v prevzemu nekaterih njegovih hipotez, kakor n. pr. tako imenovane panonske teorije o domovini starocerkvenoslovenskega jezika in teorije južnoslovenskega štiridelnega slovenizma, v katerega naj bi se bili šele pozneje v začetku VII. stol. kot klim vselili prvotni Srbi in Hrvati, ali tudi v gojitvi balkanistike, ki jo je sam dalje razvil, Miklošič je naravnost nadaljevalec mnogih Kopitarjevih znanstvenih zasnov, kakor omenjene balkanistike ali izdaje nekih spomenikov, n. pr. starocerkvenoslovenskega Supraselskega kodeksa, katerega del je celo iz Kopitarjeve biblioteka prešel v ljubljansko, dela za cerkvenoslovenski slovar i. dr. Seveda, vse to ne v smislu očitkov plagiatu po Vaclavu Hanki in Oroslavu Cafu.

Lastno Kopitarjevo znanstveno delo razpada nekako na tri dobe. Prva, ki jo je že v začetku tako sijajno otvoril s slovensko slovnico, s katero je položil temelj vsemu nadaljnjemu razvoju slovenskega književnega jezika in katere nima niti ene neslovenske besede v sebi, sega od l. 1806. do l. 1818. Značilno za njegovo znanstveno publicistično delovanje postane vedno bolj objavljane številnih, toda vseskozi ostroumnih in predmet z novo lučjo osvetljujočih beležk, člankov, ocen in razprav, vseh blizu dve sto, v najrazličnejših, zlasti dunajskih časopisih tedanje dobe. Že za časa njegovega življenja se

telefonske številke:

23-61, 23-62, 23-63, 23-64

je izrekla, od Matije Čopa l. 1833. in od Vuika Karadžiča l. 1841., želja, da bi se raztreseni Kopitarjevi spisi ponatisnili v posebni knjigi, kar se je po smrti ponavljalo od raznih strani do naših dni. Za prvo dobo je to storil Miklošič l. 1857., ko je na 380 straneh izdal, vendar nepopolno in ne povsem zadovoljivo za današnje zahteve, prvi del Kopitarjevih »Kleinere Schriften«, ki jih na naslovni strani označuje kot spise jezikoslovne, zgodovinske, narodopisne in pravnozgodovinske vsebine, kar že samo po sebi priča za Kopitarjevo široko znanstveno zanimanje. Druga, srednja doba, je doba sodelovanja v dunajskih Jahrbücher der Literatur od 1818. do 1834. l., katerim je bil l. 1829. tudi glavni urednik. Spisi mu postajajo večji, znanstvena področja širša, vendar z opazljivimi glavnimi smerti. Te spise je na moj predlog sklenila izdati v slavnostni spomni naša akademija, pa je njih prva polovica, I. knjiga od 1824. l. z nad 400 stranmi, že v vaših rokah. II. knjiga z drugo polovico je v tisku. V tretji dobi, od l. 1834. do smrti, stopa — spočetka, v prvih dveh dobah, tako intenzivno sodelovanje v časopisih popolnoma v ozadje, pa se pojavijo posebne publikacije, kakor v prvi vrsti l. 1836. znamenita, z mnogimi dodatki, n. pr. izdajo slovenskih Brižinskih spomenikov ali za slovensko in starocerkvenoslovensko zgodovino važnega traktata *Conversio Bagariorum et Carantanorum* i. dr. pomnožena izdaja starocerkvenoslovenskega glagolskega spomenika prazniških homilij, kateremu je Kopitar nadel ime Glagolita Clozianus po imejitelju grofu Clozu. Je to tudi prva izdaja katerega koli starocerkvenoslovenskega spomenika sploh. Z njo je Kopitar postavil na trda tla vprašanje starostne

prioritete glagolske pisave, ki jo je Dobrovski smatral za poznejši izum dalmatinskih glagoljašev, a ruskim slavistom je bila še mnogo pozneje nekam neprijetna misel o mlajšem poreklu tako imenovane cirilice. Druga posebna knjiga iz l. 1840. »Hesychii glossographi discipulus et

Russus« po rokopisu XII. do XIII. stoletja vsebuje poleg izdaje v naslovu omenjenega rokopisa še 22 raznih krajših, vendar važnih dodatkov filološke in slavistične vsebine, kakor jo sam označuje. Posvečena je berlinski in petrograjski akademiji znanosti. Kakor rečeja nit se skozi vse Kopitarjevo razpravljanje vleče njegova na trdnem prepričanju sloneča domneva, da je bila domovina starocerkvenoslovenskega jezika slovenska Panonija. Opiral je to na jezikovne in historijske razloge. Zadnje je nahajal v postavitvi sv. Metoda za panonskega nadškofa. glede prvih pa je stalno opozarjal na cerkvene terminološke izraze germanskega izvora, kakor *popr*, *postp* itd., ki so mogli biti sprejeti v starocerkvenoslovensčino le med Slovenci v Panoniji. Ako tudi tak leksikalni argument, kakor nam je danes jasno, ne more odločati o poreklu jezika, vendar je nedvomno, da je bil, kakor tako isto sedaj bolje vemo, precejšen vpliv tudi panonskoslovenskega narečja na prvotno starocerkvenoslovensčino južnega solunskega izvora, kar je Kopitar intuitivno čutil in po svoje razlagal. V tej smeri je zlasti Pavel Šafařík iskal tako imenovane panonizme, seveda v okviru Kopitarjeve hipoteze, ki jo je sprejel že po Kopitarjevi smrti, dasi je bil sprva silno proti njej. Tudi teorija deljene naselitve južnih Slovanov ima cum grano salis pravilno jedro. Gotovo so se na primer prvotno neslovenski Hrvati, kakor

»AKI MUJENUEV«

Zadnji izvodi so še v prodaji — Broš. 10 lir, vez. 20 lir

priča njih ime in poroča cesar Konstantin Porfirigenet, naselili med južnimi Slovenci v hrvatskem Primorju šele pozneje v začetku VII. stol. ter tu ustanovili prvo hrvaško državo. V balkanistiki je Kopitar že marsikaj jasnejše videl, nego poznejša veda, ki je njegove izjave o tem v starih, težko dostopnih časopisih do malega prezrla. Kako bistroumno spravlja — v primeri z drugimi slovanskimi jeziki — popolnoma posebni razvoj bolgarsčine v zvezi z romanizacijo Balkana. Njegovo zavzemanje za čisti narodni jezik in njega duševno blago ni le plod romantike. Že v gramatiki se sklicuje na Slovenca Žigo Popoviča in njegovo delo »Untersuchungen vom Meere« iz l. 1750. Imenuje ga entuziasta za slovansčino in globoko obžaluje, da se ni mogla uresničiti njegova življenjska želja, preučevati slovenski jezik in zgodovino med Jadranskim in Črnim morjem. »Kako dalje bi bili sedaj v vseh ozirih v poznanju tega torišča srednje zgodovine,« vzklika. Omenjeno Kopitarjevo zavzemanje, ki je rodilo toliko blagodejnega sadu in trudu za Vukove reforme na polju književnega jezika in pisave, je prevevalo vsega Kopitarja do zadnjih njegovih razočaranj v zvezi s ponesrečenima poizkusoma metelčice in dančice okoli l. 1833. Koliko se je boril za narodni novogrški jezik, trdil se tudi za pravilni izgovor grščine in za ustvaritev albanskega pravopisa po svojih načelih, za vsak glas svoj poseben enoten znak brez vsakršnega dodatka; kajti bil je odlični fonetik, — toda znanstvena fonetična pisava ne more biti istovetna s praktično rabo književnega jezika. Isto, kar se je izvršilo za Srbe in je skušal izvršiti za Albance, kajpada z razliko v alfabetu, je sanjal uvesti tudi pri Slo-

določenih lekarnah.

Odvažalni čaj »PLANTA« dobite v vsaki lekarni.

venih, kateri so pa imeli že nad 250 letno književno tradicijo z latinsko pisavo in so bile zato tu povsem druge okoliščine, ki so onemogočile iz napačnega izhodišča, to je mešanje latinice s cirilico, oziroma novimi izmišljenimi znaki, poteklo izvedbo, kar je vedlo na koncu do zagrenitve na Kopitarjevi, ogorčenja na drugi strani. Tudi velike nade z Jakobom Županom so splahnele. Toda dandanes pripada vse to preteklosti in kakršno koli ogorčenje ni več na mestu. Prenehalo je tudi že nekdanje nezadovoljstvo in ogorčenje nad Kopitarjem pri Čehih, ki jim je, spočetka skupno z Dobrovskim, po svojem ostrem kritičizmu osumil njihove svoj čas sveto čaščené falzifikate, dozdevne staročeške slavne literarne spomenike. Razblinila so se v nič tudi razna neutemeljena natolčevanja političnega značaja, kakor je to izprevidel in tudi javno izjavil l. 1860. že znameniti ruski historik in politik Mihail Pogodin.

Dokončna študija o Kopitarju še ni napisana. Izdaja njegovih spisov, ki jo je započela naša slovenska akademija in s katere prvo knjigo se danes oddoljuje spominu velikega slovenskega moža, ki je tudi že sanjal o ustanovitvi slovanskih akademij znanosti, naj pomaga utrditi pravi temelj za to. Eno pa je že davno jasno, o čemer je vedno manj dvojbe: genialnost — »Magni Dobrovi ingeniosus aemulator« stoji na starem nagrobni, od prijateljev mu postavljenem kamnu —, duševna veličina, nič manj požrtvovalnost Jerneja Kopitarja, katerega nevenljivemu spominu se ob današnji stoletnici smrti Slovenska akademija znanosti in umetnosti klanja z globokim spoštovanjem. Slava mu!